

Mosonmagyaróvár, 2014. október 03. Bevezető előadás

Kolláth György: Jogélet, önkormányzás, választás: elvek és kihatások

Tavaly február 22-én jártam Óváron: tarthattam előadást *Demokratikus jogállam: jogáalom?* címmel. 44 diát vetítettem: egyharmaduk szöveg volt, többségük keserű humort fakasztó kép. Egy szöveges szemléltetést idéznék. Magyarország az utóbbi 25 évben rendkívüli, zömmel keserű változásokon ment keresztül. *Diktatúrából lett demokrácia: majdnem úgy, ahogy megpróbálnák rekonstruálni az omlettből a friss tojást. A legvidámabb barakkból a legszomorúbb pláza lettünk.* Rossz, mégis muszáj tudni-látni, hogy mennyit zuhant az állami és a jogi közügyek minősége az elmúlt évek alatt.

Egy hét múlva önkormányzati választás lesz. Elvben ez az államélet, a közhatalom megújításának, a képviseleti demokrácia rendes működ(tet)ésének jó alkalma, esélye és ünnepe. Nincs ünnepi hangulat, sem emelkedett kampány-milió. Idézet az *ÉS-ből /2014. szeptember 12./ Bod Péter: AZ IHLET SUGALLATA c. dolgozatából* „Lelkében a magyar egy önkormányzati ihletettséggű nép” – fogalmazott a minap a miniszterelnök. Ez bizonyára nagyon helyénvaló kijelentés, még akkor is, ha a települési és a megyei önkormányzatokat szinte tökéletesen kiüresítette az Orbán-kormány. Elvette és az államnak adta az általános és középiskolák, a városi és megyei kórházak, a szociális intézmények működtetését, és a kormányhivatalokhoz sorolt tucatnyi olyan feladatot, amelyet addig az önkormányzatok láttak el. Takarékosagra hivatkozva csökkentette az önkormányzati képviselők számát, ami korlátozhatja a népképviselet elvének érvényesülését. Ugyanakkor pénzügyileg olyan béklyókat rakott a helyhatóságokra, amelyek önállóságuk alapjait érintik. Az önkormányzati ihlettség helyett ez az önkormányzati valóság.

Dióhéjban csakugyan ez van a végeken: verbálisan, de érdemileg is. Országosan, főleg a /„nemzethy”/ közbeszédben tán sosem, vagy régen látott módon ment/megy szembe egymással a szó és a tett.

Dr. Kovács Tamás kolléga, polgármester-jelölt úr - Dr. Tóth Zoltán közigazgatási és választási szakértő kollégával együtt - fórumra hívott meg bennünket. Köszönjük. A fórum lényege, hogy rövid bevezető után megpróbálunk válaszolni a hallgatók kérdéseire, felvetéseire. Így, ezúttal 15-20 percnyi mondókával készültem: iparkodom a választások miatt is aktuális csomópontokról szólni. /Hoztam

kivetítendő diákat, főleg olyanokat, melyekhez nem kell kommentár./ Néhány fő összefüggésről szeretnék pár kulcsmondatot felvillantani, bevezetőként prezentálni. Kulcskérdések: mi ma a valódi tét, mik a legfőbb elvek, dilemmák és kihívások, mit is, illetve miből kéne, lehetne választani, s talán mivel kell számolni bizonyos idő távokon?

A választásokban megnyilvánuló - demokráciabeli és közjogi - visszaesést egy 12 évvel ezelőtti, s a mostani helyzet összevetése mutatja. Press Publica Kiadó 2002., *A választójog c. kis kötet* fűlszövege még a következő: „*Ma már természetesnek vesszük, hogy jogunk is, lehetőségünk is van választani, és ezzel befolyásolni életünket. De ez nem mindig volt így. A világon ma érvényben lévő választási rendszerek évezredes civilizációs fejlődés eredményeként alakultak ki. Ezek megfelelő ismerete sokat segíthet abban, hogy szabad, egyenrangú és felelős polgárként a politikai életben, és végül a szavazófülkében - jól felfogott érdeünk és lelkiismeretünk szerint – nyilvánítsunk véleményt, részt véve sorsunk alakulásában.*”

Értő elemzések, tapasztalatok igazolják, hogy itthon, 2010 óta visszajára fordult szinte minden fenti fogalom: elsőként a „civilizációs fejlődés” mind jogi, mind gyakorlati vonatkozásban. A szabad, tisztességes, átlátszó és esély-egyenlő választás alapjoga, s annak környezete önérdékű hatalmi manipulációk révén megtört, kellelenné és kétségessé vált. Demokratikus befolyásunk, érdeünk, lelkiismeretünk, véleménynyilvánításunk és részvételünk zárójelbe, kalodába került. Jogunk bár van hozzá, de számottevő közünk alig(ha). A keserű pohár tartalma még, hogy egyébiránt a hatalom-mániákus kormányoldal - 4 év morális és jogi rombolása nyomán, egyben valós és hiteles alternatíva híján - akármilyen választási törvények szerint is nyerni tud(ott volna). Megbuherálták az összes közjogi rendszert és intézményt, azok működését többé-kevésbé a KLIK (egy klikk!?) mintájára, ill. szintjére süllyesztették: ám ez sem fűjt ébresztőt a „szabadságszerető, önkormányzathívő” polgároknál.

2014 második fele hibákkal, közönnyel, frusztráltsággal és ambivalenciával teli őszt, helyi voksolást ígér. Mindegy is?! Vitatom ezt: érvelek a helyzet képtelensége és annak dilemmái, választójogai dolgában. Ehhez megkerülhetetlen közjogi fundamentumokat idézek. Nem az ún. „elmúltnyolcévhez”, hanem a 89-90-es alapvetésekhez lehet és érdemes visszamenni. Tetszőleges választék, sőt ez idő tájt makro szintű és méretű alternatíva sincs.

1)A 4-5 évre választott hatalom van a polgárokért, és nem fordítva. Mindenki hatalma időleges, feltételes, számadáshoz kötött és korlátos: ez nem a hibája, hanem a lényege a demokratikus szisztémának. Túlhatalom, (ön)kontroll-nélküliség, egyeduralom, önkény, autokrácia de jure és de facto kizárt volna. Mégis művelik, bár lepleznék. Pedig, senki nincs fontosabb, mint az adófizető és választópolgár: általa és érte van minden. Ugyanakkor alapfeltétel, hogy ő pedig valóban szabad, egyenrangú és erkölcsileg felelős polgár – gazda – legyen. Nem az. A modern választási rendszerek alapelve, hogy egyenrangú polgár az átlagember és az akadémikus. Utóbbiak száma kisebb, előbbiek, jó sokan könny(ebb)en manipulálhatók, mégis egyként (bár nem egyformán) van veszítenivalója ennek és annak is, így, s ezért az egész együttvéve nem ostoba. Mindezek egyben a liberális, európai alkotmányosság alapnormái: ha mégis kidobnák, vajon mi jönne a helyükbe? Nem a szisztéma rossz, hanem annak honi működ(tet)ése.

A világot két módozat uralja: vannak szabad választást intézményesítő politikai berendezkedések, és vannak formális, egypárt elvű, cinkelt, kamu-voksolások. Az előbbi garanciákkal, fékekkel, ellensúlyokkal övezett plurális, zömmel parlamentáris, nyitott demokráciát intézményesít, melyben a polgár a választáson lecseréli azt a politikai garnitúrát, amellyel nincs megelégedve. Ez kihat az alkotmányos, uniós berendezkedés többi elemére is: emberi jogok, hatalommegosztás, jogbiztonság, piacgazdaság stb. Túlhaladott, bukott alternatívája ennek ellenben a diktatúrák valamelyik változatmódozata, melyben szemfényvesztés, szimpla erő(forrás)próba a választás. 2010-ben Magyarország letért az európai útról. Most, valahol a rossz és a jó félútján bolyong. Értjük egyáltalán? Tanmese az egyszeri békákról, amelyeket, ha forró vízbe dobnak, mind egyből kiugrik: ámde bent maradnak a kellemesnek induló, de egyre melegedő vízben, és addig próbálnak alkalmazkodni, amíg végül elevenen megfőnek.

A torz(ult) megosztás sporthasonlaton szemléltetve szinte olyan, mintha a bicikli-verseny kiírója sportgéppel, a lehetséges, titkos, baráti versenytárs háromkerekű triciklivel, őfelsége ellenzéke cirkuszi egykerekűvel, míg a resztli, a demokratikus ellenfél szobabiciklivel állhat rajthoz. És vajon ilyen volna a fair play bármi másban is?! Bárhol, ahol önként kéne alávetni magunkat az egyetemes

játékszabályoknak? Nyilvánvalóan ez idő tájt ez, akaratlagosan nem megy!

Több mint kézenfekvő ehelyütt a kormány(fő) szíve csücskével, a magyar futballal és annak nemzetközi betagozódásával párhuzamot vonni. Művelik, tolják, értik, majomszeretettel pátyolgatják a hatalom birtokosai ezt a honi futballt? Igen. Neki adnák - ha nem is a fele királyságukat, de - a rájuk bízott közpénz nagyját korai, félrecsúszott álmuk kompenzálásaként? Igen. De vajon ment-e elébb mindez (idáig 200 milliárd forint) által a szenvedélyük tárgya? Nem, sőt! Belátják? Nem! Tartalmi, célbeli, metodikai, attitűd- és miliőbeni stb. okból tömény kudarc, hazug katyvasz, masszív krízis ez a helyzet: reménytelen, nívtlan lecsúszás az eredménye. Ergo, amihez legjobban értenek, amit legfőbb közügynek vélnek /pedig ahol versenyjogi magánjóságot kéne látni, békén hagyni/, ott a leglátványosabb a kimagyarázhatatlan, törvénytörő, önmagán túlmutató bukás. Íme, ennyire képesek, amint nemzetközi megméretés ad kihívást, valós minősítést. Annyi a közös jellemző a közpolitikában és a futballban, hogy tanulságos mindezt egybe és sorra venni, végig gondolni, a konzekvenciát levonni. Készség sincs rá.

Ugyanakkor, totális ellenállás, ill. lekésett bojkott híján, 2014 október 12. – minden hendikep ellenében - kicsiben, helyileg próbakő, rekonstrukciós esély is lehetne. Miért? Főként, mert nagyobb számban gyűlnek a bajok, a buta, rendszerelvű és szintű hibák, a visszaélések, a megoldatlanságok, mint születnek rájuk amúgy sem perfekt megoldások: láthatóan, kezeletlenül mind kiterjedtebben ránk, rájuk omlik ez az egész. Sokan értik s érzik helyben ezt, gyűlik az erő itt-ott a kiskirálykodás elűzésére.

2) Tengeren túli politikai és jogi axióma, közhely és bonmot: **NEM AZ ERŐ A JOG, HANEM A JOG AZ ERŐ. *Vedd el a jogot - mi más akkor egy állam, mint egy nagy rablóbanda.* - mondta Szent Ágoston.**" (Id.: *Az Isten államáról, IV, 4, 1.*) Társadalom-szervezőmód 3 ismert: demokratikus jogállamiság: felsőbbbségi diktatúra: káoszba hajló anarchia. Sorscsapás, hogy/ha egyszerre mindhárom rajtunk ül. Választani kell: ez volt '89-90 krédója, ez ma is. Európában vagy jogállamiság van és lesz, vagy jöhet a széthullással kísért nacionalista, irányított, felsőbbbségi államrezon: demokrácia, kamukrácia, autokrácia, zsarnokság. A megoldatlanságok, képtelenségek színezékeként pedig belopakodik, szétterül az anarchia. 89-ben jól

választottunk, ki kell(ett volna) tartani mellette. Nem lehetne olyan társadalmi alrendszer, ami jusst sem jogállami (pl. önkormányzatiság, más közhatalmi igazgatás, szociálpolitika, egészségügy, oktatásügy, választás, pártpolitika, pénzvilág). *A jogállamiság a személy(ek) helyett a törvények, alkotmányos intézmények uralma, s összjátéka:* majd' minden mást *determináló alapérték.* Következésképpen, még a parlament se hozhatna bármire, akármilyen törvényt. Dermesztő minőséggel, dölyfös akaratossággal és primitív jog-inflációval mégis megteszi.

3) Államélet, aranyszabály: alkotmányos intézményt, szabályt, szervezetet, működést megváltoztathat négy évre választott parlament. A demokratikus, alkotmányos, jogállami és európai berendezkedés a túlnyomó többség számára azonban tabu. Nem válhat a de jure de facto módon az alkotmányos rend torzójává, hamis paródiájává. Noha „fizikailag” lehet, közjogilag nem korrekt, nem szabad a hatalom-megosztás rendszerét taccsra vágni, azok független tényezőit felvizezni, pártbefolyás alá gyűrni. Itthon e demokratikus minimum tört meg 2010-ben, sőt ráarakódott pártszolgálatosok független állami posztra vezényleésével. Ez a rákfene: a többi nem ok, hanem okozat. Kidumálással, arrogáns visszabeszéléssel: /„jobban tennék, ha...”/ leplezni próbált, mégis céljában és eredményében önérdekű közhatalmi és jogpolitika szab(ott meg) mindent. Egyirányú „felhalmozás” jött élből és tarol(t), 5 lépésben. 1) Átszervezik, átnevezik X alkotmányos intézményt. Gyakorlatilag mindet. 2) Stratégiai csúcspozíciót hoznak létre benne, zömmel egy személyre kialakítva. 3) 9-12 éves mandátummal betonozzák be, teszik szinte leválthatatlanná a már előre kiszemeltet. 4) Ájtatos képpel beleültetnek egy vagy több bizalmast (nicknevük: orbaniták), majd már együtt színlelik a poszt függetlenségét. /Kivételt talán két fő képez./ 5) Ellehetetlenítik, elkedvetlenítik, szinte kalodába zárják az utánuk jövőket. Ekként a kormányfőnél semmiféle olyan ajánlás, változás-igény nem tárgyalási alap, mely az 5 lépcső lényegét és összefüggését érintené. Tilos volna pedig a célt az eszközzel felcserélni, összekeverni, abszolutizálni.

Mármost, mindebben konszolidáció, önkorrekciónak alkatilag, ill. intézményesült módon kizárt. Helyben azonban az előbbi vadhajtások mérséklésére, moderálására inkább van esély, mint országosan. Erre való a választás. Figyelmeztetés! Nem fair opció beleülni az

egyoldalú, önkényes szisztémába – győzelem esetében. Ugyanis a /mind teljesebb körű/ felhatalmazás és tág(uló) kompetencia hozzá mért felelősséggel párosul, még hozzá olyan közgazdasági miliőben és lakossági bizalom, tűréshatár mentén, mely kevés mozgásteret ad. Meg kell osztania a győztesnek a gondokat és a gondolatokat a polgárok közösségeivel, civil szervezetekkel, hiszen a gazdájával kommunikál ilyenkor, végre-valahára. Axióma: normális esetben és helyen nem a közhatalom tartja sakkban, nem az kontrollálhatja vegzálva a civil társadalmat, hanem a civil társadalom látja el a közhatalom gyakorlásának ellenőrzését. Az elv fenyegető megfordítása önmagában is a diktatúra valamelyik grádicsa.

Ha csak egyetlenegy ősbűn terhelné a mai kormányoldal gyakorlatát, már az is több mint elég volna. Ez pedig mindenféle autonómia sárba tiprása, lekezelése, megnyirbálása, kiüresítése, antidemokratikus bánásmódja. Háborúban, diktatúrában a direkt centralizáció és ahhoz illő erőközpontú, adminisztratív jellegű vertikális irányítási, függelmi rend, metódika dívik. Más viszonyok között azonban ez a futball-öltözők nivótlan légköre vagy az ósdi kaszárnyáké. Mint módszer elvben se nem jó, se nem rossz, feltéve, hogy a helyzettel adekvát. Ellenkező esetben káoszt, anarchiát szül, állandó megoldatlanságot generál, mert a központnak se képessége, se ereje, se eszköze, se kedve, se bizalma, se valós puvoárja nincs 3000 /vagy csak 200/ egység gondját-baját magára venni. Másnak mégse hagyja. Megállíthatatlan így az erózió.

Ezért és így lett a 90-es modern, kollektív jogi és alapjogi helyi önkormányzati szisztémából és európai chartás filozófiából „alaptörvényesen” lefokozott helyhatóság. Továbbá a hatalommegosztás egyik alkotmányos eleméből, a helyhatóságok Kormánytól független és védett hatalom-megosztási pozíciójából jól-rosszul betagosított közigazgatás. És így lehetett a nevesítve védett önkormányzati tulajdonból nemzeti vagyon, a törvényességi ellenőrzésből pedig beavatkozást elismerő felügyelet. Hatásköri és pénzügyi szűkítés is jött: aszimmetrikusan. Konklúzió: az önkormányzatok identitását is megsértették, csonkolták így, amit, sajnos az októberi választás önmagában biztosan nem orvosol, ellenben utat nyithat valóságos, fair plurális helyi politikára, s a benne résztvevők kölcsönös és jóhiszemű együttműködésére. Tisztulhat a

fojtogató légkör, újra kezdődhet a demokráciához méltó hozzáállás és illő kommunikáció.

4) Hová is kéne visszajutni? Két alapvonást jeleznék. A) Az európai kormányzás fehér könyvében öt alapelv szerepel: nyitottság, részvétel, elszámoltathatóság, hatékonyság és a koherencia követelménye. Nálunk az ötből egyszerre talán csak 2-3 van jelen: mind fent, mint lent – tisztelet a kivételnek. A hiányt ígéretések, üzenetek, hatalmi próbálkozások, link dumák és jogi csűrűcsavarok pótolnák. Rémisztő az, ahogyan a közügyekből, köztük a közpénzügyekből is kiveszett a minőség, a felelősség. 89-ben hittelt vallottuk: a bírálókat során nem az a fontos, ki mondja, hanem az, hogy mit mond. Ha igaz van, köszönet jár neki érte, ui. a kijavítás evidens. Ma: bornírt titkolózás a köbön. B) 89: ezentúl a közvagyon-közpénzügy kezelése úgy legyen „hűséges”, hogy az törvényes, átlátható, takarékos, hatékony és eredményes. Paks II. és más, országos és/vagy regionális, ill. helyi projektek tanúsítják: ritka, hogy ebből az 5-ből egyszerre megvan kettő, pláne három.

Klasszikus, mostanság pedig igencsak aktuális bonmot: *Szent-György napján, kihajtáskor bárki lehet pásztor. Szent-Mihálykor, behajtáskor, csak az pásztor, aki elszámol. A többi alkalmasint tolvaj.* Erre is jó alkalom a választás. Ezért is több mint közhely ez az igazság: X,Y,Z helységnek vagy olyan önkormányzata lesz, amelyet büszkén megengedhet magának, vagy pedig olyan, amelyet elfogad, eltűr, sorsára hagy és meg is érdemel.

5) Ez év során, még talán annak kora őszen is jobbára a kormányzati pártérdek önző erőlködése, hatalmi dervistánca és féktelen mohósága, arroganciája csúcsosodik ki a választási előkészületekben: az önkormányzati metszetekben és a kilátásokban is. Mégis, kb. középtávon prognosztizálható: mindez nivótlan, hamis, romlott, korrupt és tartósan megoldásképtelen rezsím. Ezért a NER bukásával menni fog annak egész közjogi felépítménye, aminek az első megbomlása helyileg itt-ott már most bekövetkezhet. Hatékony ellenerő volt már a helyi hatalom a magyar jogtörténetben, a gondok kezeletlensége megérlelheti ezeket újra.

Ami ma van, az egy bizarr 22-es csapda (már nem, még nem, feloldhatatlan szitu), amire rímel egy klasszikus, igazi mű(remek) J. Heller könyvének a kulcsa, fő tétele (63. oldal): *„Csak egy csapda volt, és ez a 22-es csapdája volt, amely leszögezte, hogy bárki, aki*

közvetlen és valóságos (lásd: honi véleményszabadság amerikai mércéje: clear and present danger) veszélyben saját biztonságára gondol, az a döntésre képes elme természetes működéséről tesz tanúbizonyságot. Orr örült, tehát le kell szerelni. Csak annyit kell tennie, hogy kéri leszerelését, de ha kéri a leszerelését, akkor már nem lehet örült, és további bevetésekre küldhető. Orr lehet örült, ha további bevetésekre megy, és lehet egészséges, ha nem megy. Ha egészséges, akkor viszont mennie kell. Ha megy, akkor örült, és nem kell mennie: de ha nem akar menni, akkor egészséges, és mennie kell. Yossariant mélységesen megrendítette a 22-es zárótételének abszolút egyszerűsége, és tisztelettel fütytyentett. Ez ám a csapda, ez a 22-es!”

Civil kurázsit és távlati bizakodást élesztgetve, a jogfejlődést kutatva idézném a portugál alkotmány 21. cikkét: **Ellenálláshoz való jog „Mindenkinek joga van megtagadni bármilyen rendelkezés végrehajtását, mely veszélyezteti jogait, szabadságait és biztosítékait, valamint ellenszegülni bármilyen agresszióknak abban az esetben, ha a közhatalomhoz való fordulás nem lehetséges.”** Magyarul, időszerűen: nem kell mindent benyalni!

Pozitív töltetű záró példa, honosítható modell: egy franciaországi városból való. Korrekt versengés megy évtizedek óta a választási győzelemért, utána pedig fair együttműködés még az osztott szerepek és felelősség mentén is, a jó várospolitikáért és városüzemeltetésért. Ki-ki a maga dolgát végzi. A többség kormányoz, a kisebbségben lévő ellenzék opponál. Ha a hatalomban lévők egy helyi közügy megoldásába fognak, készít(e)nek egy első változatú tervezetet, amit zsűrizésre elsőként az ellenzéknek adnak oda: szedjék ízekre, ha tudják. Van ilyenre is példa, de zömmel értő és fontos észrevételeket kapnak, megköszönik, akceptálják, beépítik. Közös tehát a valóban kiérlelt és kiszámolt, megfelelő döntés: nem firtatják, hogy kié mennyi rész benne. Az ellenzék végzi alternatívizáló, kontrolláló szerepét: a többség pedig nem sértődős, hiszen képes és kész végül kitűnő döntést összehozni. Egyszerű, nem!?! Bárcsak mi legalább néhol itthon /ugyan/ebbe az irányba mennénk, hasonló módon próbálnán(a)k a városért fölösleges feszültség és fogcsikorgatás nélkül munkálkodni. Amúgy, a naiv várakozáson innen és túl, honi divatszó a tisztesség. Kampány-menedzserek, jelöltek valós iránytűje lehet. Mark Twain: Mindig legyél tisztességes! Ez sok embernek örömet okoz, a többi pedig megdöbben. Átadom a szót.